

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

_____ А. В. Пантелеймонов

“ _____ ” _____ 2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ:

Частина 2. Історія Візантії

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ магістр _____

галузь знань _____ 03 гуманітарні науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 032 Історія та археологія _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ 032 Історія та археологія _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____ Історія та археологія _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ Історичний факультет _____

2018/ 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою історичного факультету

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: : А. М. Домановський, кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії стародавнього світу та
середніх віків історичного факультету ХНУ ім.
В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри
історії стародавнього світу та середніх віків

Протокол від “14” травня 2018 року № 9

Завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків

_____ (Сорочан С.Б.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

Голова методичної комісії історичного факультету _____

_____ Тумаков О.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ: Ч. 2. Історія Візантії**» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки – *магістр* Спеціальності (напряму) 032 історія та археологія Спеціалізації історія та археологія

1. Опис навчальної дисципліни

Предметом вивчення навчальної дисципліни є політична, соціально-економічна, соціально-культурна історія стародавнього світу, яка вивчається крізь призму найбільш актуальних наукових проблем.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **розділів**:

Розділ 1. Візантійська цивілізація: підгрунття творення й існування

Розділ 2. Візантійська цивілізація: механізми функціонування і культурна спадщина

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни є формування розуміння візантійської цивілізації як набору культурних кодів, які, у своїй взаємодії, відтворенні й розвитку творили у візантійському й творять у так званому поствізантійському варіанті унікальну соціальну структуру з притаманним їй світобаченням. У спецкурс включено матеріали суміжних дисциплін – історії, теології, філософії, соціології, історії мистецтва. Спецкурс розрахований на студентів-істориків, які мають загальні уявлення про історію середніх віків, історію Візантії та соціо-культурну антропологію.

1.2. **Основними завданнями вивчення дисципліни** визначити чинники, що зумовили початок формування цивілізації ромеїв, становили її унікальну своєрідність, причини та суть побудови імперії та її цивілізаційний вплив на країни Візантійської співдружності.

1.3. **Кількість кредитів** – 1,5 кредити

1.4. **Загальна кількість годин** – 45 годин*

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
1-й	-й
Лекції	
20 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
25 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

* Дисципліна поділяється на три частини
1-1,5 кредити (20 год.)

2-1,5 кредити (20 год.)

3- 3 кредити (40 год) – кафедра нової та новітньої історії

1.6. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, студенти мають досягти таких **результатів навчання:**

Знати:

- основні поняття і терміни парадигм візантійської цивілізації та світобачення її представників;
- історію дослідження візантійської цивілізації;
- основні параметри цивілізаційного впливу Візантії на країни «Візантійської співдружності націй».

Вміти:

- визначати основні елементи культурного коду візантійської цивілізації;
- виявляти прояви впливу візантійської цивілізації на культури країн «Візантійської співдружності націй»;
- застосовувати базові поняття курсу;
- орієнтуватися в основних наукових підходах щодо дослідження візантійської цивілізації.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Візантійська цивілізація: підґрунтя творення й існування

Тема 1. Вступ. Поняття і специфіка Візантійської цивілізації: «візантинізм»

Визначення поняття «цивілізація» і його складових. Основні парадигми візантійської цивілізації: культура, релігія, державність. Специфіка візантійської культури. Візантія і античність. Візантія і християнство. Періодизація історії візантійської цивілізації. Історія дослідження візантійської цивілізації. Основні науково-філософські погляди на системні складові й характерні риси візантійської цивілізації. Поняття «візантинізму» як культурно-історичного феномену, його головні ознаки. Рекомендовані джерела, наукова література та навчальні посібники.

Тема 2. Держава імперського типу як основа Візантійської цивілізації

Природа візантійської держави як спадкоємиці Римської імперії. Імператор на чолі держави: «обмежене всевладдя». Соціальне підґрунтя візантійського самодержавства. Бюрократично-адміністративний апарат Візантії, його складові, еволюція. Адміністративно-територіальний поділ імперії. Столиця імперії та її державотворче значення. Візантійське законодавство і його розвиток. Поняття «візантійського тоталітаризму» у О. П. Каждана.

Тема 3. Культурний спадок античності і його значення для формування, збереження і трансляції Візантійської цивілізації

Античні традиції у сфері освіти, науки, літератури і мистецтва. Збереження і ретрансляція античної спадщини. Візантійські вчені. Енциклопедичний характер візантійської науки і культури. Поняття «візантійського універсалізму».

Розділ 2. Візантійська цивілізація: механізми функціонування і культурна спадщина

Тема 1. Людина в структурі суспільства Візантійської цивілізації

Бути ромеем: головні риси «людини візантійської». Соціальна структура візантійського суспільства. Багаті й бідні. Класи і професії. Організація суспільства, суспільні об'єднання і системи соціальних зв'язків (дими, факції, систими, соматеї тощо). Ідеали суспільного життя для візантійця. Механізми й можливості соціалізації. Поняття «високої вертикальної мобільності». Символи соціального статусу. Блат і протекція у візантійському суспільстві. Поняття дружби у Візантії. Сім'я у візантійському суспільстві та житті візантійця. Гендерна специфіка: роль і місце жінки у структурі візантійського суспільства.

Тема 2. Світ міста і світ села: соціальна географія Візантійської цивілізації

Сталість і незмінність села як основа стабільності Візантійської цивілізації. Світогляд візантійських селян: патріархальність, локальність, обмеженість. Мікро- і макрокосм селянина. Сприйняття часу і простору. Значення і роль міста у Візантійській цивілізації. Збереження міст впродовж усієї історії Візантії. Структури міського побуту. Мінливість міста як фактор розвитку цивілізації. Географія і типологія візантійських міст. Специфіка Константинополя як столиці імперії.

Тема 3. Візантійська цивілізація у геополітичному контексті: «золотий міст» між Заходом і Сходом

Візантійська імперія у системі міжнародних стосунків доби середньовіччя. Основні принципи і засоби зовнішньої політики Візантійської імперії. Сприйняття візантійцями навколишнього світу, сусідніх народів і держав. Візантійці в уявленні народів Заходу і Сходу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Візантійська цивілізація: підґрунтя творення й існування												
Тема 1. Вступ. Поняття і специфіка Візантійської цивілізації: «візантинізм»	4	2				2						
Тема 2. Держава імперського типу як основа Візантійської цивілізації	8	4				4						
Тема 3. Культурний спадок античності і його значення для формування, збереження і трансляції Візантійської цивілізації	8	4				4						

Разом за <i>розділом 1</i>	20	10			10						
Розділ 2. Актуальні проблеми історії Візантії											
Тема 4. Людина в структурі суспільства Візантійської цивілізації	7	2			5						
Тема 5. Світ міста і світ села: соціальна географія Візантійської цивілізації	9	4			5						
Тема 6. Візантійська цивілізація у геополітичному контексті: «золотий міст» між Заходом і Сходом	9	4			5						
Разом за <i>розділом 2</i>	25	10			15						
Усього годин	45	20			25						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

Не передбачено.

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Основні парадигми візантійської цивілізації: культура, релігія, державність	4	Співбесіда, конспект/ реферат
2	Візантійська імперія: основні етапи історичної еволюції держави	4	Співбесіда, конспект/ реферат
3	Феномен натовпу і масової дії у ранньовізантійському суспільстві: Циркові партії в контексті античної спадщини	4	Співбесіда, конспект/ реферат
4	Феномен юродства в контексті візантійського християнства	4	Співбесіда, конспект/ реферат
5	Структура суспільства Візантійської цивілізації	4	Співбесіда, конспект/ реферат
6	Місто Візантійської цивілізації: типологія і специфіка	5	Співбесіда, конспект/ реферат

	Разом	25	
--	-------	----	--

7. Методи контролю

- поточний контроль –колоквиум/ тест
- контрольна робота

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання			Разом	Контрольна робота	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Індивідуальне завдання			
Т 1–3	Т 4–6		60	40	100
20	20	20			

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендоване методичне забезпечення

Методичне забезпечення

1. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б.Сорочана і Л.В.Войтовича. – Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. – 880 с.: іл.
2. Домановський А. Н. Візантія. Загадки історії / А. Н. Домановський; худож.-оформитель Е. А. Гугалова. – Харків: Фолио, 2016. – 379 с.

Базова література

1. Андреева Л. А. Сакрализация власти в истории христианской цивилизации: Латинский Запад и православный Восток. – М.: Ладомир, 2007. – 304 с.
2. Балл Х. Візантійське християнство / Пер. А. П. Шурбелева. – СПб.: Владимир Даль, 2008. – 382 с.
3. Балух В. О. Візантиністика. Курс лекцій. – Черновці: Книги-XXI, 2006. – 606 с., іл., карти. [переважно політична і церковна історія, див. рец.: Сорочан С., Домановський А. Барвисті брязкальця української візантиністики: “варварські”

- наслідування в очікуванні на варварів? // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. – Харків, 2008. – Вип. 9-10. *Patris*. – С. 335-371].
4. Безобразов П. В. Очерки византийской культуры. – Пг.: Огни. – 1919. – 179 с.
  5. Васильев А. А. История Византийской империи: В 2 т. – СПб., 1998. – Т. 1: Время до Крестовых походов (до 1081 г.). – 510 с.; Т. 2: От начала Крестовых походов до падения Константинополя. – 593 с. (2-е изд., испр. – СПб.: Алетейя, 2000).
  6. Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
  7. Гийу А. Византийская цивилизация / Пер. с фр. Д. Лоевского; Предисл. Р. Блока. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – 552 с.
  8. Дашков С. Б. Императоры Византии. – М.: Изд-во “Красная площадь”, “АПС – книги”, 1997. – 368 с.
  9. Диль Ш. Основные проблемы византийской истории / Пер. с фр. и предисл. Б. Т. Горянова / Под ред. С.Д. Сказкина. – М.: Гос. изд-во иностр. лит., 1947. – 184 с.
  10. Диль Ш. История Византийской империи: Пер. с фр. А. Е. Рогинской / Под ред. и с предисл. Б. Т. Горянова. – М.: Гос. изд-во иностр. лит., 1948. – 160 с.
  11. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
  12. Иванов С. А. Блаженные похабы: культурная история юродства. – М.: Языки славянских культур, 2005. – 448 с.
  13. Иванов С. А. Византийское миссионерство: Можно ли сделать из «варвара» христианина? – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 376 с.
  14. История Византии: В 3 т. / Отв. ред. акад. С.Д. Сказкин. – М.: Наука, 1967. – Т. 1. – 524 с.; Т. 2. – 472 с.; Т. 3. – 508 с.
  15. Каждан А. П. Византийская культура (X–XII вв.). – М.: Наука, 1968. – 232 с. (2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Алетейя, 1997. – 280 с.).
  16. Каждан А. П., Литаврин Г. Г. Очерки истории Византии и южных славян: Пособие для учителей. – М.: Учпедгиз, 1958. – 326 с. (Изд. 2-е, испр. – СПб.: Алетейя, 1998. – 336 с.).
  17. Каплан М. Золото Византии / Пер. с фр. Ю. Розенберг. – М.: ООО «Издательство Автрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 176 с.
  18. Колпакова Г. С. Искусство Византии. Поздний период. – СПб.: Азбука-классика, 2004. – 320 с.
  19. Колпакова Г. С. Искусство Византии. Ранний и средний периоды. – СПб.: Азбука-классика, 2004. – 528 с.
  20. Кулаковский Ю. История Византии: В 3 т. – К., 1912. – Т. 1 (395–518 годы). – 552 с.; 1913. – Т. 2 (518–602 годы). – 512 с.; 1915. – Т. 3 (602–717 годы). – 432 с. (3-е изд., испр. и доп. – СПб.: Алетейя, 2003. – Т. 1. – 492 с.; Т. 2. – 400 с.; Т. 3. – 352 с.).
  21. Культура Византии (IV – первая половина VII в.). – М.: Наука, 1984. – 726 с.
  22. Культура Византии (VII – первая половина XV в.) – М.: Наука, 1991. – 637 с.
  23. Культура Византии (вторая половина VII – XII вв.). – М.: Наука, 1989. – 680 с.
  24. Курбатов Г. Л. История Византии (от античности к феодализму). Учеб. пособие для студ. ист. фак. вузов. – М.: Высшая школа, 1984. – 207 с.
  25. Левченко М. В. История Византии. Краткий очерк. – М.; Л.: Огиз – Соцэгиз, 1940. – 264 с.
  26. Лемерль П. История Византии / Пер. Т. Пошерстник (с. 3-104); Кицикис Д. Османская империя / Пер. Б. Павлов (с. 105-220). – М.: Весь Мир, 2006.
  27. Литаврин Г. Г. Как жили византийцы. – М.: Наука, 1974 – 192 с. (СПб.: Алетейя, 2000. – 256 с.).

28. Лурье В. М. История византийской философии. – СПб.: Аксиома, 2006. – 553 с.
29. Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов. – М.: Янус-К, 1998. – 655 с.
30. Острогорський Г. Історія Візантії. – Вид. 3-є, доп. / Перекл. с нім. А. Онишко. – Львів: Літопис, 2002. – 588 с. [див. рец. на переклад: Домановський А. Три видання або особливості наукового перекладу (проблема творення наукової термінології української візантиністики) // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. – Харків; Київ, 2004. – Випуск 6. – С. 171-198.].
31. Поляковская М. А., Чекалова А. А. Византия: быт и нравы. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1989. – 301 с.
32. Райс Дэвид Т. Византийцы. Наследники Рима. / Пер. с англ. Е. Ф. Левиной. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 204 с.
33. Райс Дэвид Т. Искусство Византии. – М.: Слово / Slovo, 2002. – 256 с.
34. Райс Тамара Т. Византия. Быт. Религия, Культура / Пер. с англ. О. О. Дмитриевой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2006. – 255 с. [переклад книги “Повсякденне життя у Візантії”].
35. Рансимен С. Восточная схизма. Византийская теократия / Пер. с англ. – М.: Наука, Издат. фирма «Восточная литература», 1998. – 239 с.
36. Реликвии в Византии и Древней Руси: Письменные источники / Редактор-составитель А. М. Лидов. – М.: Прогресс-Традиция, 2006. – 440 с.
37. Рудаков А. П. Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии. – М., 1917. – II, 288 с. (СПб.: Алетейя, 1997. – 296 с.).
38. Сорочан С. Б. Византия. Парадигмы быта, сознания и культуры: Учебное пособие. – Харьков: Майдан, 2011. – 952 с.
39. Степовик Д. Візантологія. Лекційний курс для вищих духовних закладів України. – Івано-Франківськ: Накладом Івано-Франківської Теологічної Академії, 2002. – 254 с. [див. рец.: Домановський А. М., Файда О. В. Візантологія церковна, візантологія світська: (не)усвідомлена необхідність кроку назустріч // Древности 2006-2008. – Харьков, 2008. – С. 263-280].
40. Тихомиров Л. А. Монархическая государственность. – М.: ГУП «Облиздат», ТОО «Алир», 1998. – 672 с.
41. Удальцова З. В. Византийская культура. – М.: Наука. – 1988. – 289 с.
42. Хвостова К. В. Общие особенности византийской цивилизации // Исследовано в России. Investigated in Russia. Электронный научный журнал. <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/1988/006.pdf>
43. Хвостова К. В. Византийская цивилизация // Вопросы истории. – 1995. – № 9. – С. 32-48.
44. Хвостова К. В. Византийская цивилизация как историческая парадигма. – СПб.: Алетейя, 2009. – 207 с.
45. Хвостова К. В. Византийская цивилизация как историческая парадигма // Исследовано в России. Investigated in Russia. Электронный научный журнал. <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2007/158.pdf>
46. Хвостова К. В. Особенности византийской цивилизации. – М.: Наука, 2005. – 197 с.
47. Хвостова К. В. Особенности византийской цивилизации // Сравнительное изучение цивилизаций мира (междисциплинарный подход). – М.: ИВИ РАН, 2000. – С. 181-195.
48. Хвостова К. В. Способы функционирования византийской цивилизации во времени // Цивилизации. – Вып. 3. – М.: Наука, 1995. – С. 189-198.

49. Чекалова А. А. У истоков византийской государственности: сенат и сенаторская аристократия Константинополя в IV – первой половине VII в.: Учебное пособие. – М.: КДУ, 2007. – 258 с.
50. Шевченко Ігор. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / авторизований переклад з англійської Марії Габлевич, під редакцією Андрія Ясіновського. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001.XIX+250 с., 5 карт.
51. Шейнэ Ж.-К. История Византии / Пер. с фр. В. Б. Зусевой. – М.: АСТ; Астрель, 2006. – 160 с., ил. [гранично стисло написана книга професора Сорбони, присвячена політичній, соціальній і економічній історії Візантії; її доповнення є книга Б. Флюзена про візантійську цивілізацію].

Допоміжна література

1. Angold M. Byzantium. The Bridge from Antiquity to the Middle Ages. – New York: St. Martin's Press, 2001. – 186 p. [загальна науково-популярна книга з історії Візантії].
2. Arnott P. Bizantyjeczycy i ich swiat. – Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979. – 308 s. [книга про спосіб життя, побут і культуру візантійців].
3. Bréhier L. Le monde byzantin. – Paris: A. Michel, 1947. – Vol. 1: Vie et mort de Byzance. – 602 p.; 1949. – Vol. 2: Les institutions de l'Empire byzantin. – 631 p.; 1950. – Vol. 3: La Civilisation byzantine. – 627 p. [дещо застаріле, але все ще одне з найсолідніших досліджень, присвячених Візантії та її цивілізації, авторства відомого французького візантиніста Л. Брейє].
4. Flusin V. La civilization Byzantine. – Paris: PUF, 2005. – 168 p. [книга Б. Флюзена вийшла в одній серії з книгою Жана-Клода Шейне, яка може розглядатися як перша частина викладу історії Візантії].
5. Haussig H. W. A History of Byzantine Civilization. – London: Thames & Hudson, 1971. – 448 p.
6. Runciman S. Byzantine Civilization. – New York: Meridian books, 1956. – 255 p.
7. The Cambridge History of the Byzantine Empire, C. 500-1492 / Ed. by J. Shepard. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – XX, 1207 p.
8. The Oxford Handbook of Byzantine Studies / Ed. by E. Jeffreys with J. Haldon and R. Cormack. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2008. – XXIX, 1021 p.
9. Treadgold W. T. A History of the Byzantine State and Society. – Standford, California: Standford Univ. Press, 1997. – XXIII, 1019 p.
10. Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы. – М.: Coda, 1997. – 344 с.
11. Бибиков М. В. Историческая литература Византии. – СПб.: Алетейя, 1998. – 317 с.
12. Болгов Н. Н., Смирницких Т. В., Сбитнева Ю. Н. Частная жизнь женщины в ранней Византии. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2009. – 170 с.
13. Бычков В. В. Малая история византийской эстетики. – К.: Путь к истине, 1991. – 405 с.
14. Бычков В. В. Смысл искусства в византийской культуре. – М.: Знание, 1991. – 62 с.
15. Вальденберг В. Е. Государственное устройство Византии до конца VII века / Подг. изд. В. И. Земскова. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2008. – 224 с. (Византийская философия. Т. 3).
16. Вальденберг В. Е. История византийской политической литературы в связи с историей философских течений и законодательства / Подгот. изд. В. И. Земсковой; Науч. консультант И. П. Медведев. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2008. – 536 с.
17. Византийская цивилизация в освещении российских ученых: Сб. ст.: В 2-х тт. / РАН. Ин-т всеобщей истории. – М.: Ладомир, 1999. – Т. 1: (1894-1927). – 574 с.; Т. 2: (1947-1991). – 800 с.

18. Византийские сочинения об исламе (тексты переводов и комментарии) / под редакцией Ю. В. Максимова. – М.: Изд-во ПСТГУ, 2006. – 230 с.
19. Византия после Византии / Беседа с Г. Г. Литавриным; беседу вела Т. А. Николаевская // Наука в России. – 1992. – № 1–2. – С. 4-12.
20. Винкельман Ф. О роли народных масс в ранней Византии (В порядке дискуссии) // ВВ. – 1979. – Т. 40. – С. 26-36.
21. Головкин О. Б. Давня Русь у системі Byzantine Commonwealth // Східний світ. – 2003. – № 1. – С. 44-59.
22. Головкин О. Б. Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX – першій половині XI ст. // Український історичний журнал. – 1989. – №1. – С. 65-73.
23. Грабар А. Император в византийском искусстве. – М.: Ладомир, 2000. – 328 с.
24. Грыжанкова М. Ю. Ранний византизм как феномен средневековой культуры: (Опыт соц.-филос. анализа). – Саранск: Изд-во Морд. ун-та, 2002. – 145 с.
25. Дагрон Ж. “Восточный цезаропапизм” (история и критика одной концепции) // ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ: к 70-летию академика Г. Г. Литаврина. – М.: Индрик, 1999. – С. 80-99.
26. Дагрон Ж. Размышления византиста о Востоке Европы // Homo Historicus. К 80-летию со дня рождения Ю. Л. Бессмертного. – М.: Наука, 2003. – С. 529-539.
27. Дагрон Ж. Формы и функции языкового плюрализма в Византии (IX – XII вв.) / Пер. О. А. Власовой // Чужое: опыты преодоления. Очерки из истории культуры Средиземноморья. – М.: Алетейя, 1999. – С. 160-193.
28. Диль Ш. Юстиниан и византийская цивилизация в VI веке / Пер. с франц. – СПб., 1908. – 687 с.
29. Иванов С. А. Византиноведение и власть в СССР (1928–1948) // Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1995. – С. 244-254.
30. Ісиченко І. Загальна Церковна історія. – Харків: Акта, 2006. – 602 с.
31. Каждан А. П. Быт и культура Византии // Преподавание истории в школе. – М., 1955. – № 1. – С.53-66.
32. Каждан А. П. Два дня из жизни Константинополя. – СПб.: Алетейя, 2002. – 320 с. (2-е изд. – СПб.: Алетейя, 2006. – 280 с.)
33. Каждан А. П. История Византийской литературы (650–850 гг.) / В сотрудничестве с Ли Ф. Шерри и Х. Ангелиди. Пер. с англ. А. А. Белозеровой, Е. И. Ванеевой, В. Г. Герцик, О. В. Гончаровой, Е. Н. Ванеевой, В. Г. Герцик, О. В. Гончаровой, Е. Н. Гордеевой, З. Е. Егровой, К. Н. Юзбашяна. – СПб.: Алетейя, 2002. – 529 с.
34. Каждан А. П. Книга и писатель в Византии. – М.: Наука, 1973. – 152 с.
35. Каждан А. П. Микроструктуры в Византии VIII–IX вв. // XVIII Международный конгресс византистов. Пленарные доклады. – М., 1991. – С. 84-101.
36. Каждан А. П. О социальной природе византийского самодержавия // Народы Азии и Африки. – 1966. – № 6. – С. 52-64.
37. Каждан А. П. Смеялись ли византийцы? (Homo Byzantinus ludens) // Другие средние века. К 75-летию А. Я. Гуревича. – М.; СПб.: Университетская книга, 1999. – С. 185-197.
38. Казаков М. М. Христианизация Римской империи в IV веке. – Смоленск, 2002. – 464 с.
39. Карпов С. П. Латинская Романия. – СПб.: Алетейя, 2000. – 256 с.
40. Курбатов Г. Л. История Византии. Историография: Учеб. пособие. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1975. – 256 с.
41. Курбатов Г. Л. К вопросу о социальной структуре византийского общества VIII–IX вв. // Классы и сословия средневекового общества. – М.: МГУ, 1988. – С. 5-12.
42. Курбатов Г. Л. К вопросу о судьбах византийского города в VII в.: некоторые замечания // ВВ. – 1994. – Т. 55. – С. 69-74.

43. Курбатов Г. Л. Ранневизантийские портреты: К истории общественно-политической мысли. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1991. – 272 с.
44. Курбатов Г. Л. Ранняя Византия IV–VII вв. – позднеантичное общество? // Вестник СПбГУ. – 2001. – Сер.2. – Вып. 2. – С. 3-20.
45. Лебедева Н. А. Культура и искусство Византии IX–XV вв. // Преподавание истории в школе. – 1999. – № 4 – С. 4-12.
46. Лебедева Н. А. Культура и искусство Византии V–VIII вв. // Преподавание истории в школе. – 1999. – № 3. – С. 2-11.
47. Лильо І. Візантиністичні студії в Україні: сучасний стан і проблеми // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів: Львівський національний ун-т ім. І. Я. Франка, 2004. – С. 277-280.
48. Липшиц Е. Э. Очерки истории византийского общества и культуры (VIII – первая половина IX в.). – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – 482 с.
49. Лисичкина О. Б. Мировая художественная культура: Византия. – М.: АСТ, 2005. – 270 с.
50. Литаврин Г. Г. Византийское общество и государство в X–XI в. (Проблемы истории одного столетия: 976–1081 гг.). – М.: Наука, 1977. – 312 с.
51. Литаврин Г. Г. Византия и славяне: Сборник статей. – 2-е изд. – СПб.: Алетейя, 2001. – 608 с.
52. Литаврин Г. Г. Византия, Болгария, Древняя Русь (IX – начало XII в.). – СПб.: Алетейя, 2000. – 255 с.
53. Литаврин Г. Г. Представления “варваров” о Византии и византийцах в VI–X вв. // ВВ. – 1985. – Т. 46. – С. 100-108.
54. Медведев И. П. Некоторые правовые аспекты византийской государственности // Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI–XVII вв.). – Л.: Наука, 1990. – С. 7-45.
55. Медведев И. П. Правовая культура Византийской империи. – СПб.: Алетейя, 2001. – 576 с.
56. Медведев И. П. Правовое образование в Византии как компонент городской культуры // Городская культура. Средневековье и начало нового времени. – Л.: Наука, 1986. – С. 8-26.
57. Острогорский Г. А. Эволюция византийского обряда коронации // Византия, южные славяне и Древняя Русь. Искусство и культура: Сб. статей в честь В. Н. Лазарева. – М., 1973. – С. 32-41.
58. Петросян Ю. А. Русские на берегах Босфора: (Исторические очерки). – СПб.: «Петербургское Востоковедение», 1998. – 208 с. (Orientalia).
59. Пигулевская Н. В. Византия и Восток // Византия и Восток (Палестинский сборник. – Вып. 23 (86)). – Л.: Наука, 1971. – С. 3-16.
60. Пигулевская Н. В. Византия и Иран на рубеже VI – VII вв. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1946. – 291 с.
61. Пигулевская Н. В. Византия на путях в Индию. (Из истории торговли Византии и Востока в IV–VI вв.). – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1951. – 412 с.
62. Поляковская М. А. Византия в контексте европейской средневековой государственности: проблема лидера и темпов развития // АДСВ. – 1999. – Вып. 30. – С. 26-37.
63. Поляковская М. А. Византия, византийцы, византинисты. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 432 с.
64. Поляковская М. А. Место города в исторической судьбе Византии // Античный и средневековый город. VII науч. Сюзюмовские чтения. – Екатеринбург, 1994. – С. 3-7.

65. Поляковская М. А. Общественно-политическая мысль Византии (40–60-е гг. XIV в.): Учеб. пособие. – Свердловск, 1981. – 81 с.
66. Поляковская М. А. Портреты византийских интеллектуалов: Три очерка. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 256 с. (2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Алетейя, 1998. – 351 с.).
67. Попов Н. Г. Заслуги Византии перед Европой. Чтения для московских фабрично-заводских рабочих. – М., 1905. – 66 с.
68. Попов Н. Г. Очерки по гражданской истории Византии за время Македонской династии. (Общество взаимопомощи студ. филологам при Моск. ун-те). – М., 1916. – 378 с.
69. Серов В. В. Финансовая политика ранневизантийского императора (анализ мероприятий Анастасия I). – Барнаул: ОАО “Алтайский полиграфический комбинат”, 2000. – 208 с.
70. Сильвестрова Е. В. *Lex generalis*. Императорская конституция в системе источников греко-римского права V–X вв. н.э. – М.: Индрик, 2007. – 248 с.
71. Сиротенко В. Т. Введение в историю международных отношений в Европе во второй половине IV–VI вв. – Ч. 1. Источники. – Пермь: Пермск. гос. ун-т, 1973. – 175 с.
72. Сиротенко В. Т. История международных отношений в Европе во второй половине IV – начале VI вв. – Ч. 2. – Пермь: Пермск. гос. ун-т, 1975. – 281 с.
73. Скабаланович Н. А. Византийское государство и Церковь в XI в.: От смерти Василия II Болгаробойцы до воцарения Алексея I Комнина: В 2-х кн. – СПб., 1884. – XXI, 449 с. (СПб: Изд-во Олега Абышко, 2004. – Кн.1. – 448 с.; Кн.2. – 416 с.).
74. Сметанин В. А. Византийское общество XIII–XV вв. (по данным эпистолографии). – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. – 289 с.
75. Соколов И. И. О византизме в церковно-историческом отношении. Избрание патриархов в Византии с середины IX до начала XV века (843-1453). Вселенские судьи в Византии. – СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2003. – 269 с.
76. Сорочан С. Б. Византийский Херсон (вторая половина VI – первая половина X вв.). Очерки истории и культуры / Отв. ред. Г. Ю. Ивакин. – Харьков: Майдан, 2005. – Ч. 1-2. – 1648 с.
77. Сорочан С. Б. Византия IV–IX веков: этюды рынка. Структура механизмов обмена. – Харьков: АО “Бизнес Информ”, 1998. – 452 с. (Изд. 2-е, испр. и доп. – Харьков: Майдан, 2001. – 476 с.).
78. Сюзюмов М. Я. Византийские этюды. – Екатеринбург: Изд-во УрГУ, 2002. – 396 с.
79. Сюзюмов М. Я. Византийский город (середина VII – середина IX в.) // ВВ. – 1967. – Т. 27. – С. 37-70.
80. Сюзюмов М. Я. Историческая роль Византии и ее место во всемирной истории // ВВ. – 1968. – Т. 29. – С. 32-44.
81. Удальцова З. В. Вклад византийской культуры в культурное развитие Европы // Литература и искусство в системе культуры. – М.: Наука, 1988. – С. 31-39.
82. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Східна традиція. – Одеса: Юридична література, 2000. – 260 с.
83. Хвостова К. В. Некоторые правовые и социальные реалии Византии в их сравнении с Западом // Ключевые проблемы изучения и преподавания истории Средних веков. Методические материалы. – М., 2006. – С. 103-110.
84. Хвостова К. В. Социально-экономические процессы в Византии и их понимание византийцами-современниками (XIV–XV вв.). – М.: Наука, 1992. – 188 с.

85. Хрущева Э. Н. Концепция византийского государства в русской византистике последней четверти XIX – XX вв.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Екатеринбург, 2003. – 28 с.
86. Чекалова А. А. Константинополь в VI в.: Восстание “Ника”. – М.: Наука, 1986. – 175 с. (2-е изд. испр. и доп. – СПб.: Алетейя, 1997. – 329 с.).
87. Чекалова А. А. Сенат и сенаторская аристократия Константинополя. IV – первая половина VII века. – М.: Наука, 2010. – 341 с.
88. Чекалова А. А. Эволюция празднеств и зрелищ в Византии в VII–XII вв. // Культура и общественная мысль. – М.: Наука, 1988. – С. 86-94.
89. Ченцова В. Г. Константинополь глазами западноевропейцев // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – М.: Наука, 2000. – Т. 4: Extra muros: город, общество, государство. – С. 299-305.
90. Чичуров И. С. Политическая идеология средневековья: Византия и Русь. – М.: Наука, 1990. – 176 с.
91. Шевченко І. Сприйняття Візантії // Критика. – 1998. – № 11. – С. 12-16.
92. Шмеман А. Догматический союз. Вступительная лекция в курс византийской церкви, прочитанная 11 октября 1945 г. // Ретроспективная и сравнительная политология. Публикации и исследования. – Вып. 1. – М.: Наука, Главн. ред. вост. лит-ры, 1991. – С. 105-119.
93. Шмеман А. Исторический путь православия. – М.: Паломник, 2007. – 400 с.
94. Шмеман А. Судьба византийской теократии // Православная мысль. – Париж, 1947. – № 5. – С. 130-146.

Довідкова література

1. Аверинцев С. Софія-Логос. Словник. – 2-ге вид. – К.: Дух і Літера, 2004. – 640 с.
2. Азбука христианства. Словарь-справочник важнейших понятий и терминов христианского учения и обряда / Сост. А. Удовенко. – М.: МАИК “Наука”, 1997. – 288 с.
3. Власов В. Г. Византийское и древнерусское искусство: Словарь терминов. – М.: Дрофа, 2003. – 221 с.
4. Карлов Е. А. Императоры Византии: Хронология. Генеалогия: Справочник / НАН України, Українська асоціація «Реліквія». – Лисичанськ, 2001. – 38 с.
5. Колесникова В. С. Краткая энциклопедия православия. Путь к храму. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 589 с.
6. Православная энциклопедия / Под общ. ред. патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М.: Церковно-науч. центр “Православная энциклопедия”, 2000. – Т.1-
7. Робертсон Р. Восточные христианские Церкви: Церковно-исторический справочник / Пер. с англ. – СПб.: Высшая религиозно-философская школа, 1999. – 191 с.
8. Рыжов К. Все монархи мира. Древняя Греция. Древний Рим. Византия. – М.: Вече, 1998. – 656 с.
9. Словарь средневековой культуры / Под ред. А. Я. Гуревича. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 624 с.
10. Смирнова Е. Д., Сушкевич Л. П., Федосик В. А. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: Словарь-справочник. – Минск: Беларусь, 1999. – 383 с.
11. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961-1976.
12. Христианство: Словарь / Под ред. Л. Н. Митрохина. – М.: Республика, 1994. – 599 с.
13. Христианство: Энциклопедический словарь: В 3 т. / Под ред. С. С. Аверинцева и др. – М: Большая Рос. энциклопедия, 1993. – Т. 1 (А-К). – 863 с.; 1995. – Т. 2 (Л-С). – 671 с.; 1995. – Т. 3 (Т-Я). – 783 с.

14. Энциклопедический словарь по культурологии. – М.: Центр, 1997. – 432 с.
15. Энциклопедия православной святости: В 2 т. / Авт.-сост. А. И. Рогов, А. Г. Парменов. – М.: Лик пресс, 1997. – Т.1. – 400 с.; Т.2 – 368 с.
16. The Oxford Dictionary of Byzantium / Ed. by A. P. Kazhdan. – Oxford; New York: **Oxford University Press**, 1991. – Vol. 1-3. – 2232 p. [новий і унікальний за своїм наповненням словник з історії Візантії, укладений відомими фахівцями].

Мультимедійні ресурси

1. Византийский таксис // История мировых цивилизаций. Доиндустриальная эпоха / Авторы: Еманов А. Г., Дрябина Л. А., Галкин В. Т. – Тюмень: Лаборатория мультимедиа ТюмГУ, 2003. (CD-ROM)
2. Византийское искусство. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2006. – 4167 стр. («Электронная библиотека» издательства «Директмедиа Паблишинг»).
3. История Византии. – Часть 1. Историки Византии. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 15385 стр. («Электронная библиотека» издательства «Директмедиа Паблишинг»).
4. История Византии. – Часть 2. Исторические документы и исследования. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 11745 стр.

Інформаційні ресурси

Василевс. Українська візантиністка <http://byzantina.wordpress.com>

Australian Association for Byzantine Studies <http://home.vicnet.net.au/~byzaus> [Австралійська асоціація візантійських студій].

Byzantine Studies at the University of Notre Dame http://www.library.nd.edu/byzantine_studies [Візантійські студії в Університеті of Notre Dame на базі Anastos Library].

Centre d’Histoire et Civilization de Byzance <http://www.college-de-france.fr/chaire/chaire23> [Французький центр візантиністичних досліджень на базі College de France – CNRS – Universite de Strasbourg].

Dumbarton Oaks Center of Byzantine Studies <http://www.doaks.org/research/byzantine> [Центр візантійських студій Дамбартон Оакс].

Institut für byzantinische and neugriechische Philologie / Universität Göttingen <http://www.user.gwdg.de/~asidera/welcome.html> [Інститут візантійської і новогрецької філології Геттінгенського університету].

Institut für Byzantinistik und Neogräzistik / Vienna <http://www.byzneo.univie.ac.at> [Інститут візантійської і новогрецької філології Віденського університету].

Institute of Byzantine Studies / Queen’s University Belfast <http://www.qub.ac.uk/schools/ByzantineStudies> [Інститут візантійських студій у Белфасті]

International Association of Byzantine Studies <http://www.aiebnet.gr/introduction.html> [Міжнародна Асоціація візантиністів].

Österreichischen Akademie für Wissenschaften, Kommission für Byzantinistik <http://www.oeaw.ac.at/byzanz/> [Візантійська комісія Австрійської Академії наук].

Société des Bollandistes <http://www.kbr.be/~socboll> [Товариство Болландистів у Брюсселі].

Society for the Promotion of Byzantine Studies <http://www.byzantium.ac.uk/index.htm> [Британське Товариство зі сприяння візантиністичним студіям].

Вуѣантнороссика (Византинороссика): Санкт-Петербургское общество византино-славянских исследований <http://byzantinorossica.org.ru> [дослідницьке товариство, створене за підтримки Російського гуманітарного наукового фонду].

Греко-Латинский кабинет <http://www.mgl.ru> [сайт Греко-Латинського кабінету, його бібліотека, фрагменти книг, зокрема джерел, виданих ГЛК].

Лаборатория истории Византии и Причерноморья <http://www.hist.msu.ru/Labs/ByBSea/index.htm> [дослідницька лабораторія московського державного університету імені М. В. Ломоносова].

ЦЕНТР АНТИКОВЕДЕНИЯ Санкт-Петербургского Государственного университета <http://www.centant.pu.ru> [сайт Центру антикознавства, який містить також корисну інформацію з історії ранньої Візантії].

Bizancio!!! Descubre un mundo incomparable <http://www.imperibizantino.com> [іспанський сайт з історії Візантії].

BYZANTINE & MEDIEVAL LINKS INDEX <http://www.fordham.edu/halsall/medweb> [найбільш повний перелік посилань на ресурси інтернету з візантинознавства та медієвістики].

ByzNet: Byzantine Studies on the Net <http://www.thoughtline.com/byznet> [перелік сайтів, що містять матеріали з візантиністики].

Hrčak. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske

<http://hrcak.srce.hr/search/?q=byzantine&lang=hr> [хорватський сайт, що містить чимало праць з візантійської історії].

Impero Romano d'Oriente 330-1453 <http://www.imperobizantino.it> [італійський сайт з історії Візантії].

Византийская держава. История и культура госудаарства ромеев <http://www.byzantion.ru> [російський сайт, присвячений історії й культурі Візантії].

Византия – культура, история, искусство <http://www.byzantium.ru>

История Византии (культурный аспект) <http://visaginant.nm.ru/DR/visa.htm> [матеріали з історії візантійської культури].

Страничка, посвященная Византийской империи <http://byzantine.narod.ru> [сторінка, присвячена історії Візантії; містить інформацію про феми, історичні області, міста Імперії].

Сайти періодичних та продовжуваних видань з візантиністики

Acta patristica et byzantina http://www.journals.co.za/ej/ejour_patris.html

BYZANTINA SYMMEIKTA <http://www.byzsym.org>

Byzantina Vindobonensia <http://www.oeaw.ac.at/byzanz/bv.htm>

Byzantine and Modern Greek Studies <http://www.ingentaconnect.com/content/maney/byz>

Byzantinische Forschungen <http://www.tte.nl/hakkert/series.sql?key=BF>

Byzantinische Zeitschrift <http://www.reference-global.com/loi/byzs>

Byzantion <http://www.kbr.be/~tnazyb/>

Classica et mediaevalia <http://www.hum.au.dk/old-midl/classica>

Dumbarton Oaks Papers http://www.doaks.org/publications/doaks_online_publications.html

Eastern Christian Art <http://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=journal.php&code=ECA>

Etudes balkaniques <http://www.cl.bas.bg/Balkan-Studies/etudes/2002-3.html>

Greek, Roman and Byzantine studies <http://www.duke.edu/web/classics/grbs>

Jahrbuch fur Antike und Christentum <http://www.antike-und-christentum.de>

Journal of Eastern Christian Studies [http://poj.peeters-](http://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=journal.php&code=JECS)

[leuven.be/content.php?url=journal.php&code=JECS](http://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=journal.php&code=JECS)

Zbornik radova Vizantoloskog instituta

[http://www.doiserbia.nbs.bg.ac.yu/\(X\(1\)A\(hrX_IZnTygEkAAAANGMyM2I5MDAtYmI4Ni00MTg2LTg3YmUtNzQ4YTMwNzE0NzAzeHbqikDh_GBQ5c7zJ66WnOYtcf51\)\)/journal.aspx?issn=0584-9888](http://www.doiserbia.nbs.bg.ac.yu/(X(1)A(hrX_IZnTygEkAAAANGMyM2I5MDAtYmI4Ni00MTg2LTg3YmUtNzQ4YTMwNzE0NzAzeHbqikDh_GBQ5c7zJ66WnOYtcf51))/journal.aspx?issn=0584-9888)

Византийский временник <http://www.vremennik.biz>

Сайти з публікаціями візантійських джерел

“Мириобиблион”. Библиотека произведений античных и византийских авторов <http://myriobiblion.byzantion.ru> [найбільш повна добірка візантійських джерел у

російськомовному перекладі; містить тематичний каталог творів візантійських авторів у інших мережевих бібліотеках].

Byzantine Sources in Translation <http://www.fordham.edu/halsall/byzantium/alltexts.html> [Найбільш повний каталог посилань на переклади візантійських джерел англійською мовою].

Internet Medieval Sourcebook. Full Texts Sources <http://www.fordham.edu/halsall/sbook2.html> [письмові джерела пізньої античності і середньовіччя, в тому числі візантійські, переважно в перекладах англійською].

MYRIOBIBLOS – The Etext Library of the Church of Greece <http://www.myriobiblos.gr> [“Бібліотека Грецької Церкви”, яка містить, зокрема, і візантійські пам’ятники].

Perseus Digital Library <http://www.perseus.tufts.edu/hopper> [високопрофесійний англомовний сайт, на якому розміщені джерела древньогрецькою і латинською мовами. Для користувача надана унікальна можливість перевірити переклад (англ. мовою) і граматичну форму кожного слова. На сайті подано повний каталог збірників папірусів в Інтернеті, а також значна кількість переважно англомовних досліджень].

Suda On Line: Byzantine Lexicography <http://www.stoa.org/sol> [візантійський лексикон “Суда” (X ст.)].

The Green Library <http://www.stormloader.com/cactus/all.htm> [тексти античних і середньовічних творів латинською і грецькою мовами].

The Latin Library <http://www.thelatinlibrary.com> [найповніше інтернет-зібрання текстів стародавніх і середньовічних авторів латинською мовою].

Восточная литература – библиотека текстов Средневековья <http://www.vostlit.info> [середньовічні історичні джерела Сходу і Заходу, в тому числі візантійські].

Исторические источники на русском языке в Интернете <http://www.hist.msu.ru/ER/sources.htm> [Історичні джерела в російському перекладі, колекція посилань історичного факультету Московського державного університету імені М. В. Ломоносова].